

התעוררות לאמירת פרשת הקטורת למניעת המגפה ופירוש פרשת הקטורת וברייתא דפיטום הקטורת'

מאת הרב מנחם יעקבזון – לרפואת כל חולי ישראל

ובפרט לחולי קהילת שטרסבורג

כפי שגילו חכמינו הקטורת עוצרת את המגפה וסוד זה גילו מלאכי השרת למושה רבינו כשעלה למרום (מסכת שבת דף פ"ט) והוא השתמש בו בעת המגפה אחרי מחלוקת קורח ויאמר משה אליהרן קח אתי המחתה ותניעליה אש מעל המזבח ושים קטורת והולך מהרה אליהעדה... ויקח אהרן באשר דבר משה וירין אליהו הקהל והנה החל הנגף פעם ויתן את הקטורת ויכפר עליהם: ויעמוד בין החמותים ובין החיים ותעצר המגפה... (במדבר פרק יז י"א – י"ג).

אולם לא רק הקטרת הקטורת מועילה לכך, אף קריאת הפרשה מועילה! בזהר הקדוש פרשת וירא דף קב ע"א מובא מעשה ברב אחא, שהלך לעיר אחת שנקראה טרשא ונתארה אצל בעל בית אחד. ובעיר זו פשטה מגפה קשה שבעה ימים רצופים. וכשראו בני העיר את ר' אחא כשהוא בא, אמרו זה לזה: נלך אצל החכם הזה שבא מהוץ לעיר ונראה אם יש לו תקנה לצרה זו. הלכו אצלו ואמרו לו, דע רבינו שיש בעיר מגפה זה שבעה ימים, והיא הולכת ומתגברת. שמא יעשה רבינו שום עצה לפורענות זו. אמר להם: נלך לבית הכנסת ונתפלל לפני השי"ת שיעצור בעד המגפה הזאת. ובעודם הולכים לבית הכנסת, הלכו ובאו אנשים וסיפרו שהמגפה הולכת ומתגברת, ופלוני ופלוני מתו ופלוני ופלוני גוססים.

רב אחא ציוה עליהם לומר את פרשת הקטורת בכל קצוות העיר על ידי מנין אנשים והמגפה נעצרה! ואחר כך כך ציוה לומר את פרשת הקטורת בבתי החולים המסוכנים ונרפאו.

כמובן שלא כל אחד יכול להצליח בפעולה זו כפי שהצליח אמורא קדוש מחכמי הגמרא, (לכן לא הבאנו כאן את הסדר המדוייק), אבל הרעיון ברור שגם אמירת הקטורת בכונה – מציילה מהמגיפה.

מסופר שם שאחרי כל זה נרדם ר' אחא מרוב חולשה, ושמע שאומרים לו בחלומו, "כשם שביטלת מן העיר את המגפה, כן תעשה להחזירים בתשובה, שזה בלי זה אינו מועיל כלום, שבהיותם אנשים רעים נגזרה עליהם גזרת המגפה". הלך רב אחא וסיפר זאת לאנשי העיר, והחזיר את כל אנשי העיר בתשובה שלמה וקיבלו עליהם שלא לבטל מן התורה, ואז שינה רב אחא שם העיר שהיתה נקראת "טרשא" וקרא לה "מתא מחסיא", היינו עיר הרחמים, שריחם הקדוש ברוך הוא על העיר הזאת וביטל ממנה הגזרה הרעה. וזה ששינה שם העיר, כדי שהאנשים יזכרו כל שעה אותה גזרה רעה שנגזרה עליהם על מעשיהם הרעים ויתמידו בתשובתם.

ובאגרות רבי עקיבא איגר ע"א – ע"ג כתב שבשנת המגפה תקצ"א – תקצ"ב קבע לומר בציבור בוקר וערב את כל נוסח הקטורת 'אתה הוא שהקטירו לפניך' ועיי"ש עוד.

(וב'סדר היום' מפליג במעלת אמירתה מתוך הקלף הכתוב בכתב אשורית ומובא גם ב'בן איש חי' ובכף החיים בשם החיד"א).

מעלה גדולה לומר בהבנת הדברים על כן כתבנו פירוש בסיסי על הפשט

של פרשת הקטורת והברייתא דפיטום הקטורת

כתב המשנה ברורה סי' מ"ח סק"א בענין פרשת התמיד והקרבנות זנראה לי פשוט דמי שידוע ספר מצוה ללמוד בגמ' פרוש המימרא הזו וכן מה שאנו אומרים בכל יום ענייני עשיית הקטורת, כדי שיבין מה שהוא אומר ובוזה תחשב לו האמירה במקום החקירה עכ"ל.

ובזוהר פרשת ויקהל דף ריח ע"ב כתב שהאמרה ינצל מכל דברים ופגעים רעים מהרהור רע ומדין רע וממות ולא ינזק כל אותו היום ובלבד שיכוין בה.

לכן כתבנו הפירוש עם קצת עיונים והערות לתועלת הציבור ולרפואת כל חולי ישראל.

*

שמות ל' פרשת כי תשא: קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד כבד יהיה וגו'.

רש"י על התורה על פי הגמרא במסכת כריתות דף ו': מכאן למדו רבותינו י"א סממנים נאמרו לו למושה מסיני מיעוט סמים שנים, נטף (הוא צרי הנוטף מעצי הקטף) ושחלת (היא ציפורן) וחלבנה ג', הרי ה', סמים לרבות עוד כמו אלו הרי עשרה, ולבנה הרי י"א. ואלו הן הצרי והציפורן החלבנה והלבונה מור וקציעה שיבולת נרד, וכרכום, הרי ה' שהשיבולת ונרד אחד שהנרד דומה לשיבולת, הקושט והקילופה והקינמון הרי י"א. בורית כרשינה אינו נקטר אלא שפין בו את הציפורן כדי שתהא נאה. עכ"ל.

חלק מהסממנים הללו הם סממני שמן המשחה שנאמר לעיל ל' כ"ג ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור חמש מאות וקנמן בשם מחציתו חמישים ומאתים וקידה – היא קינמון.

מהו המור?

עיין רמב"ן שמביא את הנידון על הפירוש שהוא דם היה הדומה לצבי הנצרר בצוארה. וכן פסק הרמב"ם הלכות כלי המקדש פרק א הלכה ג': המור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו הידוע לכל שמתבשמין בה בני אדם בכל מקום, והקנמון הוא העץ שבא מאוי הודו שריחו טוב ומתגמרים בו בני אדם. ובהשגת הראב"ד: המור הוא הדם הצרור. א"א אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דם שום חיה בעולם כל שכן דם חיה טמאה אבל המור הוא האמור בשיר השירים באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי והוא ממין עשב או ממין אילן וריחו נודף.

וכתב על זה הכסף משנה: יש לומר שכיון שנשתנה מצורת דם ונעשה כעפר בעלמא והוא בשם מריח ריח טוב ביותר למה יגרע. (ועי' מש"כ בזה באגדה במי באר שמות מאמר י"ז, ושם גם בענין קטורת מכפר על לשון הרע ושרשו של מרדכי בקטורת מלבד מה שנזכר כאן להלן בהערה).

אמנם הרמב"ן בעצמו נוטה לומר דלא כהרמב"ם מכמה ראיות, אלא כדברי הראב"ד שהוא ממיני הצומח.

מר דרור האמור בשמן המשחה הוא מור האמור בקטורת¹. ויש לפרש עוד מה הכונה 'דרור' האמור כאן.

כתב הרמב"ן שם שמות פרק ל פסוק כג: ופירשו (הראב"ע בפירוש הקצר והרד"ק בספר השרשים ש' דרר) דרור מלשון וקראתם דרור (ויקרא כה י), שיהיה הפשי מן הזיוף והתערובת. ואולי נאמר (זהו פירוש שני שמציע הרמב"ן עצמו והוא לפי הסבוכים שהוא ממין דם הנצרך בצואר חיה) שהצריך הכתוב להיותו הפשי, לומר שיוקח מן הצבי

---

¹ קצת דברי אגדה בענין ויש בהם גם מסר אקטואלי לימים אלו: הגמרא במסכת חולין דף קל"ט מביאה רמז למרדכי היהודי מהתורה שבכתב. (הרעיון הוא שדמויות כה מרכזיות בהיסטוריה של עם ישראל כמו מרדכי ואסתר מצד אחד והמין מצד שני בהכרח יש להן מקור בתורה שבכתב). ועל כך נאמר שם בגמרא 'מרדכי מן התורה מניין? שנאמר בסממני שמן המשחה והקטורת 'מר דרור' ובתרגומו הוא 'מירא דכיא' המצלצל כמו 'מרדכי'. מר דרור הוא שם הכושם, אבל התרגום שלו רומז על מרדכי. מה הקשר בין הכושם למרדכי?

הרעיון שבדברי הגמרא הללו – מסביר מהר"ל בספר 'אור חדש' על המגילה – שמרדכי נרמז בכושם של הקטורת – מפני ששרשו של מרדכי הוא בקטורת (על אף שבעצם זה נאמר בשמן המשחה, זהו גם המור שבקטורת). נסביר בדרבננו: המילה 'קטורת' היא מושורש המילה 'קשר' (כמו שאמרו חכמים על השם 'קטורה מלשון קשורה) ביכולתה של הקטורת לקשר את הנשמה לשורשה בכל מצב שהוא. לכן גם אם יש מצב שכבר יצא הנגף – המגיפה התחילה ומתפשטת מרגע לרגע – הוה אומר שגזירת מיתה מרחפת, בכל זאת ניתן להתקשר למקור החיים ולקבל 'החייאה רוחנית' ממקור החיים.

הבה נפשט את הדברים ונקח מהם מסר מעשי! הקטורת מסמלת את ההתקשרות של כל עם ישראל כולו, גם החוטאים נכנסים לתוך הכלל ולפיכך בין סממני הקטורת ישנו עשב הנקרא 'חלבנח' שריחו רע, ולמה הוא בא כדי ללמד שבכל קרבן תפילה ותענית ציבור נכללים גם אלו שמעשיהם מדיפים ריח רע... ובכן ההתקשרות לכלל ישראל נותנת חיים לכולם – כלל ישראל הוא חי לנצח 'מה הוא בחיים אף זרעו בחיים' והחיבור ל'כלל ישראל' הוא חיבור למקור החיים ל'כנסת ישראל' שלמעלה שהיא מקור כניסת נשמותיהם של ישראל (לשון הנפש החיים).

מעשה מובן מדוע הקטורת מכפרת על לשון הרע – על אף הומרתו העצומה עד שכרתו דוד ברוח הקודש, מפני שלשון הרע הוא כה הפיור, וקטורת היא כה ההתקשרות והאחדות! כשם שהאיש החפץ חיים נוצר לשונו מרע ושפתיו מדבר מרמה, כך אם חלילה כבר נכשל עליו לתקן את הדברים בשורשם ולהתחבר לרעיון של הקטורת המכילה גם את הרעים – במגמה שהריח הטוב ידבק גם בהם.

מרדכי ואסתר ידעו את הסוד 'לך כנוס את כל היהודים' – חיבור כללי! המן אומר 'עם מפוזר ומפורד בין העמים' הוא מעורר קיטרוג בשמים על המחלוקות והפיור, ואנחנו משיבים לו בכוחו של מרדכי לאחד את כולם, לא משנה אם מותר להתכנס או לא, ההתכנסות וההתאחדות היא בלבבות!

(לא פלא אם כן, שמצוות היום של פורים נותנת דגש על החיבור בינינו, משלוח מנות איש לרעהו, וגם ובמיוחד לאלו שכביכול במעמד נחות יותר – כולם ביחד באהבה וללא מחיצות, זה סוד הניצחון שלנו זה סוד הצלתנו בכל דור ודור).

זה הסוד של הקטורת המכפרת. ברור שגם באמירה של פרשת הקטורת יש סגולה, אבל משנה תוקף לקריאה אם נפנים את הרעיון של האחדות אותו מסמלת הקטורת.

ההוא בהיותו הפשי מתחלך בין ערוגות הבשמים ומתענג כרצונו, כי כאשר ילכד ויעמוד ברשות אדם לא יעשה מור כי אם מעט ואיננו מבושם. וזה דבר ברור.

בד בבד יהיה – שוה בשוה שכל אלו 'הצרי והציפורן והחלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה'

רקח – תערובת – מעשה רוקח – מעשה אומן הרקחה.

ממלח – ג' פירושים בראשונים: הפשוט ביותר הוא הרמב"ן: שיהא מלוח במלח כמו שאמרו מלח סדומית רובע וא"כ לדבריו מעיקר מעשה הקטורת ועי' בהערה².

רש"י ואונקלוס: לשון תערובת והביאו הראשונים שהוא כמו 'מלחך וחובליך' שהמלחים משיטים הספינה על ידי עירוב המים במשומים. ועי' רמב"ן שהאריך בזה, ועוד הוא מפרש כמו לשון ריסוק וכתישה כמו 'ארץ למלחה'.

טהור – לא פירשו בו רוב הראשונים, ואי אפשר לומר שהכונה שאינו טמא, שהרי עולה למזבח ופשוט. והספורנו פירש 'טהור' מנוקה מכל פסולת, וממשיך לבאר הצורך בהדגשה זו שלא נאמרה בשמן המשחה 'הוצרך לזה מפני שהקטורת היתה נעשית מעצם הכוסם אבל בשמן המשחה לא הוצרך לזה מפני שלא היו גרמי הבשמים מעורבים בשמן כלל' (ר"ל שרק נשלקו במים ואח"כ הציף עליהם שמן, כדאיתא בגמ' בכריתות וא"כ בקטורת צריך לדקדק שלא יתערב דבר פסולת).

קודש – לכאורה הכונה שיעשה לשם קודש כמו שכתב רש"י על פסוק ל"ז קודש תהיה לך לה' – שלא תעשנה אלא לשמי.

פירוש הכריתא

תנו רבנן פיטום הקטורת כיצד. פירוש המילה 'פיטום' – 'כתישת ותיקון סממני הקטורת וערובן יחד' (סידור בית יעקב) וזה קיום של הנאמר ועשית אותה רוקח מעשה רוקח'.

כמנין ימות החמה? לכאורה צ"ב הרי אנו מונים לבנה ויש רק שנ"ה ימות הלבנה ואנו מונים ללבנה? התשובה: כדי לשייר לשנת העיבור כעשרה ימים מכל שנה (רבנו גרשום בכריתות).

ואחד עשר סמנים היו בה ואלו הן – נביא את פירוש רש"י בכריתות: הצרי – שרף נטף כדמפרש לקמן שרף [הנוטף] מעצי הקטף ושרף היינו מידי דמנטף מן העץ וקורין גומא.

צפורן – שחלת (האמור בפסוק) דמתרגמינן טופרא שחלקה כצפורן.

חלבנה – גלבנ"א. ויש להוסיף דברי הגמ' בכריתות דף ו עמוד ב כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית, שהרי חלבנה ריחה רע, ומנאה הכתוב עם סממני קטרת

שבולת נרד – חד הוא ובלעז שפיג"א. קילופה – בשם וזהו ששמו קנמון.

² ואמנם תוס' בכריתות כתבו דצריך מלח סדומית לתיקון הציפורן, ולא ס"ל כהרמב"ן. וגם כתבו דמדוי' על כל קרבנך תקריב מלח' איכא מ"ד דלא בעיא ואי בעיא הוא רק בשעת הקטרה. ויש בזה נפקא מינה דלרמב"ן אם לא ערב בפיטום מלח סדומית היא קטורת חסרה.

יין קפריסין – שבא ממקום ששמו קפרם ע"א בגליון יין קפריסין שעושיין מקפרא של אילן הוא ששמו קפרם כגון הצלף והקפרם מ"ר. **רובע** – הקב.

בורית – סאבו"ן. **כרשינא** – הבא מאותו מקום ל"א עשב הנקרא אירב"ה שנוטי"א שעושיין ממנו בורית שקורין ספוני מפי הרב הגדול.

מעלה עשן – שם עשב. **כיפת הירדן** – עשב הגדל על שפת הירדן.

פסלה – דכתיב כי כל שאור וכל דבש (ויקרא ב).

חייב מיתה – כתב רש"י: כי עייל ביוה"כ דכתיב (שם ויקרא טז) ואל יבא בכל עת אל הקודש וגו' ולא ימות וגו' בזאת יבא אהרן וגו' וכי מעייל קטרת שלא כהלכתה ביאה ריקנית היא וחייב מיתה.

לכאורה לפי זה לא מובן מש"כ הרמ"א בסימן קל"ב סוף סעיף ב' דיש שכתבו לאומרה מן הכתב ולא בעל פה משום שהאמירה במקום ההקטרה ואמרינן ואם היסר אחת מסממניה חייב מיתה ועוד כתב שאותם שאין אומרים פיתום הקטורת היינו משום דחיישינן דילמא מדלגו ולכן נהגו שלא לאומרה בחו"ל שממהרין למלאכתן ושמוא ידלגו וכתוב ביה אם היסר אחת מכל סממניה חייב מיתה. ולכאורה הרי המיתה היא רק מצד ביאה ריקנית וזה לא שייך כלל כשאין אומרה במקדש. ואמנם הבית יוסף חולק דאינו אלא בהקטרה אבל לדברי רש"י אף אם האמירה בהקטרה אבל אין זה במקום דשייך ביאה ריקנית.

וכתב לי על זה הרה"ג רבי רפאל אלגרבלי שליט"א ר"י אשל בשטרסבורג... הערתם מדברי רש"י שכתב בכריתות שהסיבה שהחייב מיתה היא בגלל ביאה ריקנית.

והאמת שכבר הקשו על רש"י מדברי הגמרא יומא נג. שמבואר שם להדיא שחויץ מטעם של ביאה ריקנית יש טעם נוסף של "קטורת חסירה"

וכן איתא להדיא ברמב"ם הלכות כלי המקדש פרק ב' הלכה ח' "חיבר אחד מסממניה חייב מיתה שהרי נעשית קטורת זרה. ועוד שמהרמב"ם משמע שהחייב מיתה הוא על כל ימות השנה אף על פי שלא היה נכנס לקדש הקדשים.

ועיין במפרשי הרמב"ם שם. ולפי זה יותר מובן המנהג. (יהיו הדברים לרפואתו השלמה עם כל אחב"י ובפרט בעיר שטראסבורג).

*

יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא – וגירסת נוסח הספרדי 'סאין תלת וקבין תלתא' ונראה שהיא המדוייקת. מפני 'שמאה' לשון נקבה ו'קב' לשון זכר וא"כ בלשון הקודש היו אומרים שלש סאין ושלה קבין וכן הוא בארמית תלת ותלתא. ואולי הנוסחא האשכנזית סוברת שבארמית לא קיים חילוק זה וכמדומני שבש"ס כן מצוי החילוק.

וחלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים בעזרה מפני הכבוד. יש שפירשו שאין אלו מי רגלים ממש דזה לא סלקא דעתין אלא מי מעיין שנקרא 'רגל' או 'רגלים' ויש מפרשים עשב ששמו מי רגלים (מח' ויטרי) אלא מפני שמו גם אינו זה מן הכבוד.

אמנם באמת צריך להבין מה המובן 'והלא מי רגלים יפין לה' וכי הקטורת היא מעשה בשמים בעלמא ולא על פי ה' והלא י"א סמומנין הם שנאמרו למושה מסיני.

אמנם פשוט וברור שאין הכונה להוסיף לקטורת אלא כמו בורית כרשינה ששפין בה את הציפורן כדי שתהא נאה ויין קפריסין ששורין בו את הציפורן כדי שתהא עזה, כך היו מי רגלים יפין לה – לציפורן ואולי היו באים במקום יין קפריסין (כי כנראה יש כאן ענין של חומר חריף או חומצתי) או שמא לתועלת אחרת איירינגן אבל לא לקטורת עצמה.

אלא שצריך עיון מהו אם כן 'ולמה אין מכניסין בה דבש מפני שהתורה אמרה וגו' ולכאורה כאן מדובר על 'מכניסין בה' בקטורת (דמה שייך 'להכניס' בציפורן) ואם כן מה שייך לשאול ולמה אין מכניסין בה דבש' וכי באנו להוסיף על הסמומנים. ולא מסתבר דטעמא דקרא קאמר, דעל זה התשובה איננה ברורה כל כך, שהרי אם היה רצון ה' שיהיה דבש היה מתיר כאן הדבש (ואולי יש ליישב לפי שיש טעמים גלויים למה שאין מכניסין דבש בקרבנות כמו שכתב הרמב"ן והרמב"ם במורה נבוכים).

שלא להשאיר הנייר חלק נכתוב כאן הערה בענין מזבח הקטורת

שמות ל' א' 'ועשית מזבח מקטר קטורת' וכן להלן ל"ט ל"ה 'ואת מזבח הזהב...' שמעתי מהגאון המופלא רבי משה מרדכי שולזינגר זצ"ל שתמה על שם 'מזבח הזהב' 'מזבח הקטורת' – על שום מה נקרא 'מזבח' דהרי מזבח מלשון זבח שמקריבין עליו וזורקים או שופכים דם הקרבנות, ואילו במזבח הקטורת – שם מזבח למה?

והיינו דאמנם בשעיר של יוה"כ וגם בשאר חטאות הפנימיות יש מתן דם על מזבח הזהב, אמנם זהו דבר שאינו עיקרי וקבוע ורק אחת בשנה הוא בקביעות, וקצת קשה שעל שם כך נקרא.

ואולי יש ליישב דהנה בגמ' זבחים דף נ"ט איתא דמזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו, והיינו דשייכא הקטרת קטורת גם בלא המזבח על מקומו של מזבח. ואילו לגבי דמים אמרינן שם 'מודה היה ר' יהודה בדמים' דבעינן מזבח. [ובתוס' שם ד"ה עד מקשים לפי זה אהא דאמר ר' יוחנן בדף ק"ז דהשוחט והמעלה בזמן הזה בחוץ חייב דקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא (ומקריבין אע"פ שאין בית והוא ראוי לפתח אוהל מועד) הא כיון דליכא מזבח לא הוה ראוי לפתח אוהל מועד והא הוה מחוסר מעשה של בניית מזבח. ותירצו דקאי על העלאת קטורת דלא בעי מזבח אי נמי קאי על מנחה שקמצה בכלי שרת דשייכא הקטרה בלא מזבח 'דאזבחים דוקא בעי מזבח כדכתיב וזבחת עליו'. ומשמע דפליגי התירוצים במנחה, ומשמע דגם לתירוץ שני ליכא אפי' הקטרת זבחים.

ונמצא דנהי דעיקר עבודת מזבח הזהב היא לקטורת מ"מ יש צד עיקריות בעבודות דמים גם במזבח הזהב, שהרי הקטורת אינה בדוקא על המזבח אלא במקום המזבח. ואילו, עבודות הדמים אף שהן מועטות צריכות את המזבח בדוקא ושפיר קרינן ליה על שמן - 'מזבח'.

ועיין רמב"ם סוף מעשה הקרבנות פרק י"ט הלכה ט"ו ורדב"ז שם, ועי' בספרנו מי באר שמות סי' לו.